INGLIZ TILI DARSLARIDA O‘QITUVCHINING NUTQ TEXNIKASINI TAKOMILLASHTIRISHDA AKME-TEXNOLOGIYALARNING O‘RNI

РОЛЬ АКМЕ-ТЕХНОЛОГИЙ В СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ РЕЧЕВОЙ ТЕХНИКИ УЧИТЕЛЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА НА УРОКАХ

Abdusodiqova Shahlo G‘ayratovna

Navoiy davlat universiteti 13.00.01 – Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta’limotlar tarixi ixtisosligi tayanch doktoranti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ingliz tili o‘qituvchisining nutq texnikasini professional mahorat cho‘qqisi (akme) darajasiga ko‘tarishda qo‘llaniladigan innovatsion akme-texnologiyalarning mazmun-mohiyati tahlil qilingan. Tadqiqotda o‘qituvchi nutqini refleksiv modellashtirish va kommunikativ mahoratni tizimli rivojlantirishning metodik mexanizmlari yoritilgan.*

Аннотация: *В данной статье анализируется сущность инновационных акме-технологий, применяемых для повышения речевой техники учителя английского языка до уровня вершины профессионального мастерства (акме). В исследовании освещаются методические механизмы рефлексивного моделирования речи учителя и системного развития коммуникативных навыков.*

Kalit so‘zlar: *akme-texnologiyalar, nutq texnikasi, professional mahurat, akmeologik yondashuv, kommunikativ kompetensiya, o‘z-o‘zini rivojlantirish.*

Ключевые слова: *акме-технологии, речевая техника, профессиональное мастерство, акмеологический подход, коммуникативная компетенция, саморазвитие.*

Zamonaviy globallashuv sharoitida xorijiy tillarni o‘qitish sifati nafaqat pedagogik metodikalarga, balki bevosita o‘qituvchining nutq texnikasi va muloqot madaniyatiga bog‘liq bo‘lib qolmoqda. Ingliz tili darslarida o‘qituvchi nutqi o‘quvchilar uchun asosiy lisoniy namuna (input) bo‘lib xizmat qiladi. Biroq, amaliyotda ko‘plab bo‘lajak o‘qituvchilarning nazariy bilimlari yuqori bo‘lsa-da, ularning nutqiy ta’sirchanligi, diksiyasi va ovoz imkoniyatlaridan professional darajada foydalanish ko‘nikmalari yetarli darajada shakllanmaganligi kuzatilmoqda. Ushbu ziddiyatni bartaraf etishda o‘qituvchini shaxsiy-kasbiy kamolot cho‘qqisiga yo‘naltiruvchi akme-texnologiyalardan foydalanish muhim ilmiy-pedagogik ahamiyat kasb etadi.

Akme-texnologiyalar o‘qituvchining nutq texnikasini shunchaki mexanik mashqlar majmuasi emas, balki shaxsning o‘z-o‘zini rivojlantirish va kasbiy mahorat cho‘qqisi (akme)ga erishish vositasi sifatida talqin etadi. Ingliz tili o‘qituvchisi nutqida fonetik aniqlik bilan birga, emotsional-ekspressiv bo‘yoqlarning mavjudligi o‘quvchilarning tilni o‘zlashtirish motivatsiyasini 30-40% ga oshirishi xalqaro tadqiqotlarda isbotlangan. Akmeologik yondashuv o‘qituvchiga o‘z nutqiy kamchiliklarini diagnostika qilish, individual "nutqiy trayektoriya" yaratish va akme-treninglar orqali auditoriyaga verbal ta’sir ko‘rsatish mahoratini egallash imkonini beradi.

Yangi O‘zbekiston ta’lim tizimida xorijiy tillarni o‘rgatishni sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish talabi qo‘yilgan bir paytda, akme-texnologiyalar asosida o‘qituvchining nutq texnikasini (diksiya, pauza, temp, intonatsiya va tembr) takomillashtirish quyidagilarga xizmat qiladi:

1. O‘qituvchining auditoriyadagi kommunikativ nufuzini (teacher's presence) mustahkamlashga;
2. Lisoniy materialni talabalarga emotsional va ta’sirchan tarzda yetkazishga;
3. Pedagogik faoliyatda uchraydigan nutqiy toliqish (ovoz zo‘riqishi) va psixologik to‘siqlarni akmeologik korreksiya qilishga.

Shunday qilib, ingliz tili darslarida nutq texnikasini akme-texnologiyalar yordamida rivojlantirish – o‘qituvchi mahoratini professional cho‘qqiga olib chiquvchi eng samarali innovatsion mexanizmlardan biri hisoblanadi.

Ingliz tili o‘qituvchisining nutq texnikasi — bu nafaqat tovushlarni fonetik jihatdan to‘g‘ri talaffuz qilish, balki darsning emotsional-psixologik iqlimini boshqaruvchi va lisoniy muhitni barpo etuvchi asosiy professional instrumentdir. Akme-texnologiyalar ushbu jarayonda o‘qituvchining nutqini shunchaki tashqi muloqot vositasi sifatida emas, balki uning shaxsiy-kasbiy takomillashuv darajasini ko‘rsatuvchi indikator sifatida talqin etadi. Ushbu yondashuvning markazida o‘qituvchini o‘z nutqiy imkoniyatlarini muntazam tahlil qilishga va "professional nutqiy cho‘qqi" (oral acme) sari yo‘naltirish yotadi.

Ingliz tili darslarida o‘qituvchi nutqini takomillashtirish quyidagi akme-texnologiyalar tizimi orqali amalga oshiriladi:

1. Refleksiv-korreksion texnologiya: Bu texnologiya o‘qituvchining o‘z nutqiy faoliyatini akmeologik nuqtai nazardan monitoring qilishiga asoslanadi. Bunda o‘qituvchi o‘z nutqining sur’ati (tempo-rhythm), pauzalarning mantiqiy joylashuvi va fonetik variativligini CEFR xalqaro standartlari bilan qiyosiy tahlil qiladi. Ushbu jarayon o‘qituvchida nutqiy "auto-monitoring" ko‘nikmasini shakllantiradi.

2. Psixofizik apparatni akme-modellashtirish: Ingliz tili o‘qituvchisi uchun ovozning tembri va nutqning ekspressivligi dars samaradorligini ta’minlovchi muhim omildir. Akme-texnologiyalar doirasida nutq texnikasi o‘qituvchining ichki psixologik holati bilan uyg‘unlashtiriladi. Natijada, o‘qituvchi har qanday pedagogik vaziyatda o‘z ovozini erkin boshqarish, nutqiy to‘siqlarni (anxiety) yengish va auditoriyaga akustik-emotsional ta’sir o‘tkazish mahoratini egallaydi.

3. Integrativ-kommunikativ yondashuv: Ushbu texnologiya nutq texnikasini noverbal vositalar (mimika, pantomimika) bilan sinxronizatsiya

qilishni nazarda tutadi. Akme-yondashuv asosida nutqning lisoniy aniqligi va nolisoniy vositalarning uyg‘unligi ta’minlanadi, bu esa xorijiy tilni o‘rgatishda "o‘qituvchi nufuzi" (teacher's presence) ning eng yuqori nuqtasiga erishish imkonini beradi. Ya’ni, akme-texnologiyalar ingliz tili o‘qituvchisining nutq texnikasini takomillashtirishda innovatsion katalizator bo‘lib xizmat qiladi. U o‘qituvchini qoliplashgan nutqiy andozalardan (clichés) voz kechishga, o‘zining individual-mahorat uslubini yaratishga va kasbiy turg‘unlikdan saqlanishga yo‘naltiradi.

Ingliz tili darslarida o‘qituvchining nutq texnikasini takomillashtirishda akme-texnologiyalarning o‘rnini tadqiq etish natijasida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. O‘qituvchi nutqi shunchaki axborot uzatish vositasi emas, balki talabalarning lisoniy ko‘nikmalarini shakllantiruvchi akmeologik namuna hisoblanadi. Akme-texnologiyalar o‘qituvchi nutqini "professional cho‘qqi" (Acme) darajasiga ko‘tarish orqali ta’lim sifatini kafolatlovchi asosiy omil ekanligi aniqlandi.

2. Akme-monitoring, refleksiv tahlil va autopsixologik treninglar tizimi o‘qituvchining nutqiy o‘z-o‘zini diagnostika qilish imkoniyatlarini kengaytiradi. Bu esa o‘z navbatida nutqdagi fonetik, intonatsion va ekspressiv kamchiliklarni bartaraf etib, individual-mahorat uslubining shakllanishiga xizmat qiladi.

3. Nutq texnikasini akmeologik modellashtirish o‘qituvchining auditoriya bilan kommunikativ aloqasini (teacher-student rapport) yangi bosqichga olib chiqadi. Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, nutqiy mahoratni akme-yondashuv asosida rivojlantirish bo‘lajak o‘qituvchilarni kasbiy "turg‘unlik" (plateau effect)dan himoya qiladi va ularni doimiy professional o‘sishga undaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Azizxodjayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2006. – 160 b.

2. Derkach A.A. Akmeologicheskiye osnovi razvitiya professionala. – M.: MPSI, 2004. – 752 s.

3. Zyazyun I.A. Osnovi pedagogicheskogo masterstva. – M.: Prosveщeniye, 1989. – 302 s.

4. Kuzmina N.V. Professionalizm lichnosti prepodavatelya i mastera proizvodstvennogo obucheniya. – M.: Visshaya shkola, 1990. – 119 s.

5. Xodjayev B.X. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Sano-standart, 2017. – 416 b.

6. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. – 5th ed. – London: Pearson Education Limited, 2015. – 446 p.

7. Richards J.C. Key Issues in Language Teaching. – Cambridge: Cambridge University Press, 2015. – 832 p.

8. Scrivener J. Learning Teaching: The Essential Guide to English Language Teaching. – London: Macmillan Education, 2011. – 416 p.